

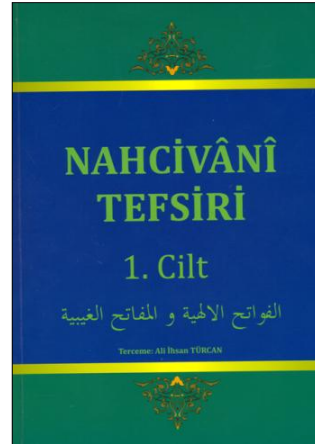
## KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ / BOOK REVIEWS

*Nahcivânî Tefsiri*, çeviren: Ali İhsan Türcan, Ayrıntı Basımevi, Ankara 2014, c. 1-3.

Halil İbrahim ŞİMŞEK\*

<http://dx.doi.org/10.14395/jdiv155>

Nimetullah b. Mahmud en-Nahcivânî'nin<sup>1</sup> (ö.920/1514) *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye*<sup>2</sup> adlı tasavvufî/işarî tefsiri Ali İhsan Türcan tarafından *Nahcivânî Tefsiri* adıyla üç cilt halinde (henüz iki cilt yayınlanmış ve üçüncü cilt yayın aşamasındadır) Türkçeye çevrilmiştir. Kayseri'de imam-hatip olarak görev yapan Ali İhsan Hocanın kendi ifadesiyle giriştiği bu çeviri işi yılları alan yoğun çalışma ve gayretleri sonucunda gerçekleşmiştir. İlk defa tam metin olarak Türkçeye çevrilen tefsir mütercimini kendi imkânlarıyla şahsi basım yapılarak yayınlamıştır.<sup>3</sup>



Doğrusu tasavvuf araştırmacısı olarak cesur bir yiğidin çıkıp bu tefsiri

\* Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Nimetullah Nahcivânî'nin hayatı hakkında bilgi için bk. Yaşar Kurt, "Nimetullah b. Mahmud", *DİA*, c. 33, ss. 132-133.

2 Nimetullah b. Mahmud en-Nahcivânî, *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye*, el-Matbaatu'l-Osmaniyye, (c. 1-2), İstanbul 1326 H.

3 Temin için Ali İhsan Türcan'ın mailine müracaat edilebilir: [turcanaliihsan@gmail.com](mailto:turcanaliihsan@gmail.com)

çevireceğini düşünüyorum ve bekliyordum. Bir gün fakültemizin Tefsir anabilim dalında öğretim üyesi olan Selim Türcan'la Nahcivanî'nin tefsiri üzerine konuşurken (daha önce kendisiyle bu tefsir üzerine birçok defa konuşmamız olmuştu) amcası Ali İhsan Türcan'ın bu tefsiri çevirerek yayınladığını söyleyip bana bir nüsha hediye etti. Daha sonra eserin ikinci cildi Kayseri'den yüksek lisans dersime katılan Yılmaz Poyraz vasıtasıyla Ali İhsan Hoca tarafından gönderildi. Ben de şahsıma iletilen kitabı inceleyerek bir değerlendirme yazısı hazırlayacağımı mütercime bildirdim.

Bir yandan elimdeki çeviriyi okurken diğer yandan daha önce Abdulkadir Geylanî'ye<sup>4</sup> (ö.561/1166) atfedilerek *Geylanî Tefsiri* adıyla altı cilt hâlinde Türkçeye çevrilerek yayınlanan<sup>5</sup> eserin çeviren ekipten Prof. Dr. Dilaver Gürer'le görüştim. Dilaver Bey *Geylanî Tefsiri* adıyla neşredilen eserle Nahcivanî'nin tefsirinin birçok açıdan örtüştüğünün görüldüğünü belirtti. Dilaver Beye göre Geylanî'ye atfedilen metnin tamamının Nahcivanî'nin eseri içinde yer aldığını ve onun içinde yaklaşık %70'ini içerdiğini belirtti. Buna ek olarak Nahcivanî'nin tefsirinin müellif nüshası yazma ve mevcut matbu metninde; Geylanî'ye ait eserde rastlanan bazı eksiklikler tashih edilerek metin muhafaza edilmiş olup belli kısımlarda açıklamaların genişletildiğini açıkladı.<sup>6</sup> Fakat eserin Geylanî'ye atfedilerek yapılan neşre esas olan nüshaların istinsah tarihlerinin Nahcivanî'nin müellif nüshasından sonra olduğu bilinmektedir.<sup>7</sup> Ayrıca bu tefsirde âyetlerin açıklamalarının vahdet-i vücud anlayışına göre tevil edildiği dikkate alınrsa önce Şafîî daha sonra Hanbelî olduğu belirtilen<sup>8</sup> Abdulkadir Geylanî'ye atfının incelenmesi dikkate değer

4 Hayatı hakkında bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Abdülkadir-i Geylânî", *DİA*, c. 1, ss. 234-239; Dilaver Gürer, *Abdulkadir Geylanî: Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yay., İstanbul 1999, , ss. 55-179.

5 Geylanî'ye atfedilen bu tefsirin Arapça aslı tahkik edilerek basılmıştır. bk. Abdulkadir Ceylanî, *Tefsiru'l-Ceylanî*, tahk.: Muhammed Fadıl Ceylanî el-Haseni, Merkezü'l-Ceylanî li'l-Bühusi'l-İlmiyye ve'n-Neşr, (c. 1-6), İstanbul 2009; Türkçeye çevirisi için bk. Abdulkadir Geylanî, *Geylanî Tefsiri*, çev.: Dilaver Gürer ve diğerleri, İlim Araştırma ve Yayın Merkezi, (c. 1-6), İstanbul 2012.

6 Metindeki bu değerlendirme Prof. Dr. Dilaver Gürer hocamızın ifadelerinin aynısı değildir. Kendisiyle yaptığım görüşmede bana aktardığı bilgiler ve sunduğu örneklerden hareketle şahsım tarafından özetleme yapılmıştır.

7 Muhakkik tarafından Hindistan'da 622/1226 tarihli tek ciltlik eksik bir nüsha daha olduğunun bilgisi kendisine iletilmesine rağmen kitabı yayınlama esnasında bu nüshaya ulaşamadığı belirtilmiştir, Ceylanî, *Tefsiru'l-Ceylanî*, c. 1, s. 26.

8 Uludağ, "Abdülkadir-i Geylânî", s. 235.

bir tespit olacaktır.

Söz konusu eserin içinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye (ö.638/1240) yapılan atıflar ve onun vahdet-i vücud anlayışını doğrudan yansıtan ifadelerin yer alması Geylanî'den sonra yazılmış olma ihtimalini güçlü kılmaktadır. Zaten mütercim Ali İhsan Türcan da çevirisine yazdığı önsözünde söz konusu gelişmeyle birlikte ortaya çıkan bu duruma isim vermeden işaret etmektedir: "Maalesef bazı kardeşlerimiz bu Tefsiri pek büyük bir Zata isnad etmişler. Halbuki sırf Ayet el-Kürsi Tefsirinde Muhyiddin Arabî ve Kazî'den<sup>9</sup> nakiller olduğunu göreceksiniz. O Büyük Zat ise Muhterem iki büyüğümüzden bir hayli zaman evvel yaşamıştır." (s. III)

Yukarıdaki alıntıda mütercimin bahsettiği Bakara Sûresi 255. âyetin tefsirinde Nahcivanî tarafından İbnü'l-Arabî'ye atıf yapılarak şöyle denilmektedir:<sup>10</sup> "...Muhyiddin Arabî Birlik Denizi ile coşarak hak yolcularına gerçek hayatın hakikat ve marifet damlaları serpti, yolunda yürüyenleri ihya edip kalbinin hazinelerinden ikramlarda bulundu. Allah çalışmalarına ve gayretlerine mükâfatlar versin." (s. 172).

Ayrıca eserin diğer pek çok yerinde ismine atıf yapılmadan İbnü'l-Arabî'nin görüşlerinin yansıtıldığı açıkça görülmektedir. Mesela eserin giriş kısmında yer verilen aşağıdaki ifadeler ve benzerleri İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini yansıtmaktadır:

"Bilesiniz ki, Öz Varlık; Allah'ın adı ile (ezelde) adlandırılan Zat'ın Birliği ve Tek olan Varlığı'dır. Bu Zat'a eren Muhammed<sup>(s)</sup>'in Hakikati de ayrı bir şey değildir. Tüm varlıkları ihata eden, bütün mazharlara ve onların her şeyine sirayet eden (büyük-küçük her şeyi kuşatıp her şeye kendisinden yakın olan) de O Varlıktır... Hulusa O Öz Varlık, Zat-ı Ehadîyyet; hakikî Mebde' ve Menşe'den (her şeyin ilk yaratılış ve var oluş sebebi olmaktan) ibarettir. O; gizli-aşikâr, bilinen -bilinmeyen, görünen ve görünmeyen her şeyin aslı ve başlangıcı, varlık denizinin Kaynağıdır. (Her şey O'ndan geldiği gibi) varlıkların ve tüm var edilenlerin (sonunda varacağı) Kible de O'dur. Allah'tan başka her şey asılsız ve fânidir. Her şey gölgeden ibarettir..." (c. 1, s. 3)

"Sonra bil ki, İlahî isimlerin, Zâtî ve fiilî sıfatların tamamının anahtarları Mutlak ve Sınırsız Varlığın Ezeli ve Ebedî Hay ismi ve hayat Sıfatıdır..." (c. 1, s. 16)

Eserin pek çok yerinde yukarıda nakledilenlere benzer mahiyette vahdet-i vücud anlayışını benimseyenlerin görüşlerini yansıtan türden ifadelere

9 Asıl adı Abdullah b. Ömer b. Muhammed Nasiruddin el-Beydavî olan bu zat 685/1286 yılında Tebriz'de vefat etmiştir.

10 Nahcivanî'den yapılan iktibaslar Ali İhsan Türcan'ın çevirisinden aynen alıntılanmıştır. Bu tercihimizin gayesi okuyucunun çeviriyi daha yakından tanımasını sağlamaktır.

rastlanılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu bu bilgiler eserin Abdulkadir Geylanî'ye ait olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Ancak yine de ortaya çıkan bu karışıklığı gidermek için eserin aidiyeti konusunda ciddî bir karşılaştırmalı araştırmaya ihtiyaç olduğu aşîkârdır.

Nahcivanî'nin tefsiri ehlinin malumu olduğu üzere Arapça yazılmış tasavvufî/işârî bir tefsirdir. Müellif nüshası Topkapı Sarayı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi'nde (no: 61) kayıtlı olduğu belirtilmektedir.<sup>11</sup> Eser sözü edilen yazma nüshasına sadık kalınarak iki cilt hâlinde basılmıştır. Bu eserde Kur'an-ı Kerim'in bütün âyetleri tefsir edilmiştir. Müellifin mukaddimesindeki ifadelerine bakıldığında eserini vahdet-i vücud anlayışına göre yazdığı anlaşılmaktadır. Vahdet-i vücudun tasavvufî meselelerin üzerinde en çok tartışma yapılan bir anlayış olduğu dikkate alındığında üslup ve kapsam açısından metnin o kadar kolay olmadığı anlaşılacaktır. Dolayısıyla Ali İhsan Türcan Hocayı bu girişimi ve başarısından dolayı takdir etmek gerekir. Ancak Ali İhsan hocaya tavsiyem bu çevirisini gözden geçirerek Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı'yla iletişime geçip Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki müellif nüshasıyla birlikte yayınlanmasını sağlamasıdır. Çünkü son zamanlarda sözü edilen kurum bu tür tıpkıbasım yayınları gerçekleştirmektedir. Nahcivanî'nin tefsiri de bu şekilde yayımlandığında hem müellif nüshası hem de çevirisi aynı anda ilim âleminin hizmetine sunulmuş ve büyük bir katkı sağlanmış olacaktır.

Nahcivânî'nin tefsirinde kendisinden yaklaşık dört yüz yıl önce vefat etmiş olan Abdülkerim el-Kuşeyrî'nin (ö.465/1072) *Letâifü'l-işârât*'ında<sup>12</sup> olduğu gibi her sûrenin başındaki Besmele diğerinden farklı ve başında yer aldığı surenin genel muhtevasına uygun bir şekilde tefsir edilmiştir.<sup>13</sup> Ayrıca her surenin başında bir giriş (Fâtîha) ve sonunda sonuç (Hâtîme) yer almaktadır. Sure başlarındaki Giriş (Fâtîha) kısmında ilgili surenin muhtevası ve

11 Kurt, "Nimetullah b. Mahmud", s. 132.

12 Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-işârât*, tahk.: İbrahim Besyunî, el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab, 2. bs., (c. 1-3), Kahire 1981. Kuşeyrî'nin bu tefsiri Türkçeye çevrilmiştir. bk. Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri: Letâifü'l-İşârât*, çev.: Mehmet Yalar, İlk Harf Yayınları, (c. 1-6), İstanbul 2013.

13 Kuşeyrî'nin her surenin başında yer alan Besmele ile ilgili yorumlarının değerlendirilmesi için bk. Ahmet Bedir, "Kuşeyrî'nin Letâifü'l-İşârât Adlı Tefsirinde Besmele'nin Yorumu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Şanlıurfa 2000, sayı: 6, ss. 189-213; Ali Akpınar, "İşârî Tefsir ve Kuşeyrî'nin Besmele Tefsiri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2002, sayı: 9, ss. 53-92.

işaretleri konusunda bilgiler yer almaktadır. Sure sonlarındaki Sonuç (Hâtime) kısımlarında sureden anlaşılması gereken hususlar tasavvufî bakış açısıyla açıklanmıştır. Burada sadece Fâtiha Suresi'ne yazılan giriş ve sonuç kısımlarından bazı cümleleri örnek vererek yetinmek istiyorum. Fâtiha Suresi'nin Fâtiha'sında (Giriş) şöyle denmektedir:

"Hiç şüphe yok ki, tüm âlemler ve âlemlerin içerisindeki her şey Allah Azîmüŝŝan'ın Zatî İsimlerine dayalı olan sayısız İlahî Sıfatlarının eserlerindedir. Bu hakikati idrak etmek; Allah Azîmüŝŝan'ın gaflet uykusundan uyandırdığı ve unutma dalgınlığından kurtardığı kimselere asla gizli kalmaz. Çünkü varlık mertebelerinden her bir meritede Allah Teâlâ'ya ait özel bir İsim, özel bir Sıfat ve bu İsim ile bu Sıfata ait bir eser vardır..." (c. 1, s. 30)

Fâtiha Suresi'nin Hâtimesi'nde (Sonuç) ise şöyle denilmektedir:

"Ey Allah'a ve O'nun Birliğine yönelen Muhammedî! (Hz. Muhammed<sup>(s)</sup>e mensup ve bağlı olan insan) sana gereken; Allah Azîmüŝŝan'ın Yedi Zatî Sıfatlarından yansıyıp inen, hem Mekke'de ve hem de Medine'de inişi ve Kur'an'ın her bölümü öncesinde okunuşu tekrar edilmekle es-Seb'u'l-Mesanî diye isimlendirilen ve Kur'an-ı Kerim'de bulunan bu Fatiha Suresini ihtiva edip kapsayan Yedi Deniz (Allah'ın Yedi Zatî Sıfatları) hakkında iyice düşünmendir. Bu Yedi Ayete münasip olarak Yedi Sema ve kâinatın temel varlıklarından olan yedi yıldız; bu Yedi Mana Denizine uygun olarak var edilmiştir..." (c. 1, s. 33)

"بِسْمِ اللَّهِ dediğinde arzun ve isteğin süratle O'na doğru harekete geçer. الرَّحْمَنُ dediğinde, O'nunla teneffüs eder (gerçek diriliğe erer)sin. Bu sana O'nun Huzuruna yükselmende yardım eder. الرَّحِيمُ dediğinde O'nun Rahmet ve Lutfunun esintilerinden esinlenip rahatlırsın ve O'nunla ünsiyet edip mahabbet makamına erersin. O makamda, sana olan nimetleri Kendisi(cc) tarafından sayılıp zikredilir. Nimetlerine şükredip O'na sena ve övgüde bulunarak اَلْحَمْدُ لِلَّهِ dediğinde; O'na (ermek için) nimetlerine şükretmeyi yol edinmiş olursun. رَبِّ الْعَالَمِينَ dediğinde; Tevhîd makamında tahakkuk eder, Hak'ta fâni olursun ve Allah Azîmüŝŝan'ın bütün varlıkları, tüm olup bitenleri sarıp kuşattığını, idare edip yaşattığını keşfedip anlarsın..." (c. 1, s. 34)

Yukarıda ve yazının önceki kısımlarında uzunca alıntılanan metinlerden (çeviriye örnek olsun diye uzun tutuldu) de açıkça anlaşılmaktadır ki, Nahcivanî âyetleri tefsir ederken vahdet-i vücudçu bir bakış sergilemiştir.

Tasavvuf alanı açısından kayda değer yarar sağlayacak bu çalışmada müellifin tercih ettiği parçalı metin arası açıklamalar mütercim'in çevirisinde de muhafaza edilseydi çok daha güzel olacaktı. Belki mütercim bunu âyetlerin bütün olarak görülmesi ve sıralı bir şekilde takip etmeği kolaylaştırmak için böyle bir tercihte bulunmuş olabilir. Ancak âyet önce bütün verilip sonra müellifin açıklamaları parçalı bir şekilde çevrilip verilebilirdi. Böylece şekil açısından da eserin aslına sadık kalınmış olurdu. Fakat bütün bu tespitler ve teklifler daha iyiye ulaşmak içindir. Yoksa mütercim'in çevirisindeki yoğun hassasiyeti, isabeti ve başarısını gölgelemek gibi bir niyetimiz yoktur.